27. ročník matematické olympiády

III. Súťažné úlohy I. kola

In: Jan Vyšín (editor); Leo Boček (editor); Lev Bukovský (editor); Miroslav Fiedler (editor); Jozef Moravčík (editor): 27. ročník matematické olympiády. Zpráva o řešení úloh ze soutěže konané ve školním roce 1977-1978. 20. mezinárodní matematická olympiáda. (Slovak). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. pp. 53–90.

Persistent URL: http://dml.cz/dmlcz/404701

III. Súťažné úlohy I. kola

KATEGÓRIA A

A — I — 1

Nech a, b, $a < b$ sú dané reálne čísla a $\mathbf{I}_1, \mathbf{I}_2, \dots, \mathbf{I}_n$ také otvorené intervaly, že $\langle a, b \rangle \subseteq \mathbf{I}_1 \cup \mathbf{I}_2 \cup \dots \cup \mathbf{I}_n$. Potom možno spomedzi intervalov $\mathbf{I}_j$, $j = 1, 2, \dots, n$ vybrať $k \leqq n$ takých, že žiadne tri z nich nemajú spoločný bod a $\langle a, b \rangle$ je podmnožinou ich zjednotenia. Dokážte.

Riešenie. Najprv dokážeme jednoduché pomocné tvrdenie: ak tri otvorené intervaly majú spoločný bod, potom ich zjednotenie je rovné zjednoteniu niektorých dvoch z nich.

Skutočne, nech (a_1, b_1), (a_2, b_2), (a_3, b_3) sú také intervaly, že $\alpha \in (a_1, b_1)$, $\alpha \in (a_2, b_2)$, $\alpha \in (a_3, b_3)$. Bez újmy na všeobecnosti môžeme predpokladať, že $a_3 \leqq a_2$, $a_3 \leqq a_1$. Ak $b_3 \geqq b_2$, $b_3 \geqq b_1$, tak zrejme

$$(a_1, b_1) \cup (a_2, b_2) \cup (a_3, b_3) = (a_3, b_3)\,.$$

Potom tiež

$$(a_1, b_1) \cup (a_2, b_2) \cup (a_3, b_3) = (a_2, b_2) \cup (a_3, b_3),$$

a teda platí pomocné tvrdenie.

Ak b_3 nie je najväčšie z čísel b_1, b_2, b_3, tak bez újmy na všeobecnosti môžeme predpokladať, že $b_2 \geqq b_1$, $b_2 \geqq b_3$.
Keďže

$$(a_1, b_1) \cup (a_2, b_2) \cup (a_3, b_3) \supseteq (a_2, b_2) \cup (a_3, b_3)\,,$$

stačí dokázať, že platí

$$(a_1, b_1) \subseteq (a_2, b_2) \cup (a_3, b_3)\,.$$

Nech $x \in (a_1, b_1)$, t.j. $a_1 < x < b_1$. Rozlíšime dva prípady.

a) $x \leqq \alpha$. Keďže $\alpha \in (a_3, b_3)$, $a_3 \leqq a_1$, tak potom musi byť $x \in (a_3, b_3)$.

b) $x > \alpha$. Keďže $\alpha \in (a_2, b_2)$, $b_2 \geqq b_1$, tak zase $x \in (a_2, b_2)$. Teda v obidvoch prípadoch $x \in (a_2, b_2) \cup (a_3, b_3)$.

Tým je pomocné tvrdenie dokázané.

Dokážeme teraz tvrdenie úlohy matematickou indukciou podľa n.

Pre $n = 1, 2$ je tvrdenie úlohy triviálne pravdivé. Pre $n = 3$ tvrdenie úlohy vyplýva z pomocného tvrdenia: buď intervaly $\mathbf{I}_1$, $\mathbf{I}_2$, $\mathbf{I}_3$ nemajú spoločný bod a potom tvoria požadované pokrytie, alebo majú spoločný bod a potom jeden z nich možno vynechať.

Predpokladajme, že tvrdenie úlohy platí pre $n - 1$. Nech

$$\langle a, b \rangle \subseteq \mathbf{I}_1 \cup \ldots \cup \mathbf{I}_n\,.$$

Ak žiadne tri z intervalov $\mathbf{I}_1, \ldots, \mathbf{I}_n$ nemajú spoločný bod, stačí zvoliť $k = n$.

Nech niektoré tri z nich majú spoločný bod, napr. $\mathbf{I}_1$, $\mathbf{I}_2$, $\mathbf{I}_3$. Potom podľa pomocného tvrdenia

$$\mathbf{I}_1 \cup \mathbf{I}_2 \cup \mathbf{I}_3 = \mathbf{I}_2 \cup \mathbf{I}_3$$

(alebo zjednoteniu iných dvoch). Potom

$$\langle a, b \rangle \subseteq \mathbf{I}_2 \cup \mathbf{I}_3 \cup \ldots \cup \mathbf{I}_n .$$

Podľa indukčného predpokladu z $n - 1$ intervalov $\mathbf{I}_2, \ldots, \mathbf{I}_n$ možno vybrať k takých, že žiadne tri z nich nemajú spoločný bod a $\langle a, b \rangle$ je podmnožinou ich zjednotenia.

A – I – 2

Ak $c_1, c_2, \ldots, c_n$ $(n \geqq 2)$ sú také reálne čísla, že

$$(n - 1)(c_1^2 + c_2^2 + \ldots + c_n^2) = (c_1 + c_2 + \ldots + c_n)^2 , \quad (1)$$

tak nastane aspoň jeden z týchto prípadov:

1. všetky čísla c_i sú nezáporné,
2. všetky čísla c_i sú nekladné.

Dokážte.

Riešenie.

Podľa úlohy A – P – 2 platí

$$(n - 1)(c_1^2 + \ldots + c_{k-1}^2 + c_{k+1}^2 + \ldots + c_n^2) \geqq$$
$$\geqq (c_1 + \ldots + c_{k-1} + c_{k+1} + \ldots + c_n)^2 .$$

Teda

$$(n - 1)(c_1^2 + \ldots + c_n^2) \geqq$$
$$\geqq (c_1 + \ldots + c_{k-1} + c_{k+1} + \ldots + c_n)^2 + (n - 1)c_k^2 .$$

Podľa rovnosti (1) teda máme

$$(c_1 + \ldots + c_n)^2 \geqq (c_1 + \ldots + c_{k-1} + c_{k+1} + \ldots + c_n)^2 + \\ + (n - 1)c_k^2 . \qquad (2)$$

Z druhej strany platí

$$(c_1 + \ldots + c_n)^2 = (c_1 + \ldots + c_{k-1} + c_{k+1} + \ldots + c_n)^2 + \\ + c_k^2 + 2(c_1 + \ldots + c_{k-1} + c_{k+1} + \ldots + c_n)c_k .$$

Dosadíme do nerovnosti (2) a odčítame

$$(c_1 + \ldots + c_{k-1} + c_{k+1} + \ldots + c_k)^2:$$

$$c_k^2 + 2(c_1 + \ldots + c_{k-1} + c_{k+1} + \ldots + c_n)c_k \geqq (n - 1)c_k^2.$$

Ak pripočítame k tejto nerovnosti c_k^2, dostaneme nerovnosť

$$2(c_1 + \ldots + c_n) . c_k \geqq nc_k^2 . \qquad (3)$$

Ak niektoré c_i je kladné, tak podľa nerovnosti (3) pre $k = i$ je $c_1 + \ldots + c_n > 0$. Potom podľa tej istej nerovnosti je $c_k \geqq 0$ pre každé $k = 1, 2, \ldots, n$.

Ak niektoré c_i je záporné, tak podľa nerovnosti (3) pre $k = i$ je $c_1 + \ldots + c_n < 0$. Zase podľa nerovnosti (3) potom je aj $c_k \leqq 0$ pre každé $k = 1, 2, \ldots, n$.

A — I — 3

Pre prirodzené číslo $n \geqq 2$ označíme L_n súčin všetkých $n - 1$ nepárnych čísel od $2n + 3$ do $4n - 1$. Potom číslo $L_n . 2^{n-1}$ je deliteľné číslom n! Dokážte.

Riešenie. Označíme

$$s_n = \frac{L_n . 2^{n-1}}{n!} = \frac{(2n+3).(2n+5).\ldots.(4n-1).2^{n-1}}{n!}.$$

Potom $(2n+1).s_n$ je číslo $c_{2n+1,n}$ z úlohy A - P - 1. Číslo

$$2ns_n = \frac{(2n+3).(2n+5).\ldots.(4n-1).2^n}{(n-1)!}$$

je číslo $4.c_{2n+3,\,n-1}$.

Podľa úlohy A — P — 1 obidve čísla $c_{2n+1,\,n}$ a $4.c_{2n+3,\,n-1}$ sú celé. Tvrdenie úlohy vyplýva z rovnosti

$$s_n = (2n+1)s_n - 2ns_n = c_{2n+1,\,n} - 4c_{2n+3,n-1}.$$

A — I — 4

Zostrojte obdĺžnik $ABCD$, ak je daná dĺžka jeho strany $d = |AB|$ a veľkosť φ uhla EAF, kde E je stred strany BC a F stred strany CD. Nájdite podmienky riešiteľnosti.

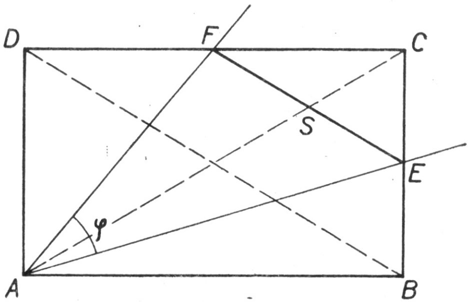

Obr. 8

Riešenie. Označme S stred úsečky EF (pozri obr. 8). Bod S leží na uhlopriečke AC a zrejme platí

$$|EF| = \tfrac{1}{2}\,|DB| = \tfrac{1}{2}\,|AC|\,,$$

$$|AS| = \tfrac{3}{4}\,|AC|\,,$$

$$|AS| = \tfrac{3}{2}\,|EF|\,.$$

Dĺžka úsečky AS nesmie byť väčšia ako výška rovnoramenného trojuholníka so základňou EF a uhlom oproti základni veľkosti φ (obr. 9).
Teda

$$|AS| \leqq \frac{|ES|}{\operatorname{tg}\dfrac{\varphi}{2}}\,.$$

Keďže $|AS| = \frac{3}{4}\,|AC|$, $|ES| = \frac{1}{4}\,|AC|$, tak odtiaľ vyplýva , že

$$\operatorname{tg}\frac{\varphi}{2} \leqq \frac{1}{3}\,. \qquad (4)$$

Z uvedeného rozboru už vyplýva návod na konštrukciu.

Zostrojíme ľubovoľný rovnoramenný trojuholník $E'F'X$ s uhlom $E'XF' = \varphi$. Zostrojíme kružnicu $k \equiv (S, r)$ opísanú trojuholníku $E'F'X$. Zo stredu S' strany $E'F'$ opíšeme kružnicu k' o polomere $\frac{3}{2}\,|E'F'|$. Označíme A' jeden z priesečníkov kružníc k a k'. Trojuholník $A'E'F'$ je podobný trojuholníku AEF zostrojovaného obdĺžnika. Zostrojíme bod C' tak, aby $E'F'$ bola prepona pravouhlého trojuholníka $E'F'C'$ a C' ležal na polopriamke opačnej k polopriamke $S'A'$. Zostrojíme body B' a D' tak, aby E', F' boli stredy strán $B'C'$ a $C'D'$ obdĺžnika $A'B'C'D'$. Rovnoľahlosťou so stredom A' a koeficientom $d : |A'B'|$ dostaneme hľadaný obdĺžnik $ABCD$.

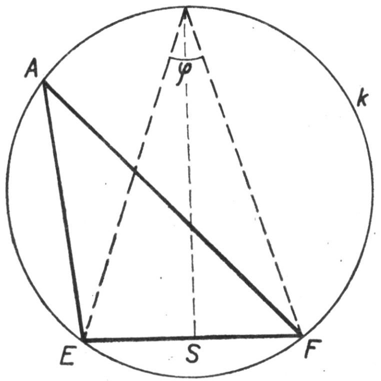

Obr. 9

Z konštrukcie vyplýva, že obdĺžnik $ABCD$ je možné takto zostrojiť, ak existuje priesečník kružníc k a k'. Ak výška $S'X$ trojuholníka $E'F'X$ nie je menšia ako polomer kružnice k', tak k a k' majú spoločný bod. Teda úloha je riešiteľná, ak

$$|S'X| = \frac{|E'F'|}{2} : \operatorname{tg} \frac{\varphi}{2} \geqq \frac{3}{2} |E'F'| \,,$$

t.j. ak je splnená podmienka (3).

Záver. Nerovnosť (4) je nutná a postačujúca podmienka pre existenciu obdĺžnika požadovanej vlastnosti.

A — I — 5

Štvorsten $ABCD$ má objem 36 cm³, súčet dĺžok jeho hrán AB, BC a CD je rovný 18 cm. Určete dĺžku hrany AD.

Riešenie. **Ľahko** vidieť, že pre objem V štvorstena $ABCD$ platí nerovnosť

$$V \leqq \tfrac{1}{3}\,|CD|\,.\,\tfrac{1}{2}\,|AB|\,.\,|BC|\,.$$

Rovnosť nastane práve vtedy, keď CD je kolmá na rovinu ABC a AB je kolmá na BC. Pomocou Cauchyho nerovnosti $xy \leqq \frac{1}{4}(x + y)^2$ a nerovnosti z úlohy A — P — 3 postupne dostávame

$$V \leqq \frac{1}{3}|CD|\,.\,\frac{1}{2}|AB|\,.\,|BC| \leqq$$

$$\leqq \frac{1}{6}|CD|\,.\,\frac{1}{4}(|AB| + |BC|)^2 \leqq$$

$$\leqq \frac{1}{6}\cdot\frac{1}{4}\cdot\frac{4}{27}(|AB| + |BC| + |CD|)^3 =$$

$$= \frac{1}{6\,.\,27}(|AB| + |BC| + |CD|)^3\,.$$

Rovnosti nastávajú v prípadoch $|AB| = |BC|$ a $|AB| + |BC| = 2|CD|$.

Keďže $|AB| + |BC| + |CD| = 18$, tak máme vždy

$$V \leqq \frac{1}{6\,.\,27}\,.\,18^3 = 36\,.$$

Chceme, aby $V = 36$, čo je možné len v prípade, že vo všetkých nerovnostiach nastanú rovnosti.

Záver. Hľadaný štvorsten je určený jednoznačne, dĺžky jeho hrán sú $|AB| = |BC| = |CD| = 6$, hrana AB je kolmá na hranu BC a hrana CD je kolmá na rovinu ABC.

A — I — 6

V štvorci **Q** je daná konečná množina bodov **M**. Každý z nich zafarbíme práve jednou zo štyroch farieb, a to tak, že každá farba je použitá aspoň pre jeden bod. Dokážte, že existuje taký štvorec **Q**′ so stranami rovnobežnými so stranami štvorca **Q**, ktorý obsahuje body všetkých štyroch farieb a pritom tie body množiny **M**, ktoré sú vnútornými bodmi štvorca **Q**′, sú najviac dvoch farieb.

Riešenie. Dokážeme pomocné tvrdenie: nech **Q** je štvorec, ktorý vo svojom vnútri obsahuje aspoň tri body z množiny **M**. Nech B je bod z množiny **M** ležiaci na strane štvorca **Q**. Označíme **M**′ množinu tých bodov z množiny **M**, ktoré ležia vnútri štvorca **Q**. Potom existuje štvorec **Q**′ so stranou menšou ako strana štvorca **Q** a rovnobežnou so stranou štvorca **Q** s týmito vlastnosťami:

1. bod B leží na strane štvorca **Q**′,
2. na troch stranách štvorca **Q**′ ležia body z množiny **M**′ $\cup \{B\}$,
3. všetky body z množiny **M**′ ležia v štvorci **Q**′ (vnútri alebo na jeho stranách).

Nech $\mathbf{Q} = A_1A_2A_3A_4$, bod B leží na strane A_1A_2. Označíme postupne C_1, C_2, C_3 body z množiny $\mathbf{M}'$, ktoré sú najbližšie k stranám A_2A_3, A_3A_4, A_1A_4. Nech p_1, p_2, p_3 sú priamky idúce cez body C_1, C_2, C_3 a rovnobežné so stranami A_2A_3, A_3A_4, A_1A_4 (pozri obr. 10).

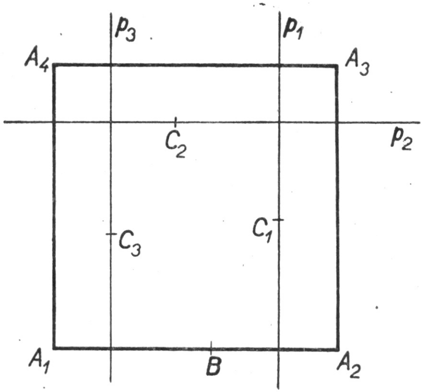

Obr. 10

Označíme d vzdialenosť p_1 a p_3, f vzdialenosť p_2 od strany A_1A_2.

Predpokladajme najprv, že bod B leží „medzi" priamkami p_1 a p_3. Ak $d \geqq f$, tak štvorec $\mathbf{Q}'$ so stranami ležiacimi na p_1, p_3 a A_1A_2 je hľadaný štvorec. Ak $d < f$, tak hľadaným štvorcom $\mathbf{Q}'$ je štvorec so stranami ležiacimi na p_2, p_3, A_1A_2.

Ak B neleží medzi priamkami p_1 a p_3, tak stačí zvoliť štvorec $\mathbf{Q}'$ tak, aby B bol jeho vrchol a najvzdialenejšia z priamok p_1,p_2,p_3 obsahovala jeho stranu.

Prejdeme teraz k dôkazu tvrdenia úlohy. Nech **S** je množina všetkých štvorcov **T** s týmito vlastnosťami:

a) strany **T** sú rovnobežné so stranami štvorca **P**,

b) aspoň na troch stranách štvorca **T** ležia body z množiny **M**,

c) **T** obsahuje body z množiny **M** všetkých štyroch farieb.

Množina **S** je konečná, lebo každá trojica bodov z množiny **M** určuje najviac jeden štvorec s vlastnosťami a, b, c. Množina **S** je neprázdna, lebo aspoň jeden taký štvorec sa dá ľahko zostrojiť pomocou pomocného tvrdenia.

Nech **P**′ je štvorec z množiny **S**, ktorý má najkratšiu stranu. Tvrdíme, že štvorec **P**′ má vnútri len body dvoch farieb. Predpokladajme, že nie. Teda vnútri **P**′ existujú body troch farieb. Nech B je bod na strane štvorca **P**′ takej farby, aby doplňoval farby vnútorných bodov. Podľa pomocného tvrdenia existuje štvorec **P**″ so stranou kratšou ako strana štvorca **P**′. Z vlastností 1—3 vyplýva, že **P**″ $\in$ **S**, čo je spor.

Úloha patrí k typu „evidentných úloh". Riešiteľ si veľmi rýchlo myslí, že úlohu vyriešil, ale nevie riešenie vysvetliť alebo napísať. Podobného typu boli napr. aj úlohy P — B — 3 a I — B — 6 z 26. ročníka MO.

KATEGORIE B

B — I — 1

Dokážte, že medzi prirodzenými číslami, ktorých dekadický zápis končí skupinou číslic 1978, existuje číslo deliteľné číslom 1977.

Řešení. Zkusme najít takové přirozené číslo X, že dekadický zápis čísla $X.1977$ končí skupinou číslic 1978. Nechť dekadický zápis čísla X končí skupinou číslic $\dots b_3 b_2 b_1 b_0$, takže

$$X = b_0 + b_1 . 10 + b_2 . 10^2 + b_3 . 10^3 + B . 10^4 ,$$

kde B je nějaké přirozené číslo (a platí $0 \leqq b_i \leqq 9$). Číslo $b_0 . 1977$ končí číslicí 8. Proto $b_0 = 4$. Číslo $(X - b_0)1977$ je dělitelné deseti a přitom končí na stejné čtyřčíslí jako $Z1978 - 4.1977 = Z1978 - 7908$, tj. 4070. ($Z$ je symbol pro zápis libovolného přirozeného čísla.) Proto $X_1 = b_1 + 10b_2 + 10^2 b_3 + B . 10^3$ má vlastnost, že $X_1 . 1977$ končí skupinou číslic 407; tedy $b_1 . 1977$ končí číslicí 7, tj. $b_1 = 1$. Číslo $X_1 - b_1$ je dělitelné desíti, a přitom končí na stejné trojčíslí jako

$$Z407 - 1.1977, \text{ tj. } 430 .$$

Proto $X_2 = b_2 + 10b_3 + B . 10^2$ má vlastnost, že $X_2 . 1977$ končí dvojčíslím 43; tedy $b_2 . 1077$ končí číslicí 3, tj. $b_2 = 9$. Číslo $X_2 - b_2$ je dělitelné desíti a přitom končí na stejné dvojčíslí jako

$$Z43 - 9.1977 = Z43 - 17793, \text{ tj. } 50 .$$

Proto $X_3 = b_3 + B.10$ má vlastnost, že $X_3.1977$ končí číslicí 5, tj. $b_3 = 5$. Zkouškou se ověří, že číslo 5914.1977 končí čtyřčíslím 1978.

Jiné řešení. Označme pro $n = 1, 2, \ldots$ symbolem a_n $4n$-ciferné číslo $a_n = 19781978 \ldots 1978$. Ukážeme, že mezi prvními 1977 členy posloupnosti $\{a_n\}$ je číslo dělitelné 1977.

Předpokládejme, že takové číslo dělitelné 1977 mezi čísly $a_1, \ldots, a_{1977}$ není. Pak mezi těmito čísly existují dvě různá čísla, která mají stejné zbytky po dělení číslem 1977 (možných zbytků je totiž jen 1976). Nechť jsou to čísla $a_i, a_k, i < k$. Označme $k - i = m$. Zřejmě platí, že číslo

$$a_k - a_i = 19781978 \ldots 1978.10^{4(k-i)} = a_m.10^{4m}$$

je dělitelné 1977. Avšak 10^{4m} je nesoudělné s číslem 1977; proto a_m je dělitelné 1977 a přitom $1 \leqq m < 1977$, což je spor. Tvrzení je tím dokázáno.

B — I — 2

Nech $\mathbf{A} = \{a, b\}$ je dvojprvková množina a f, g zobrazenia množiny $\mathbf{A}$ na $\mathbf{A}$ definované predpismi:

$$f(a) = a, \quad f(b) = b \; ; \quad g(a) = b, \quad g(b) = a \, .$$

Na množine $\boldsymbol{R}$ všetkých relácií $\mathscr{R} \subset \mathbf{A} \times \mathbf{A}$ je definovaná relácia S takto: $\mathscr{R}_1 S \mathscr{R}_2$, kde $\mathscr{R}_1, \mathscr{R}_2 \subset \mathbf{A} \times \mathbf{A}$, ak $\mathscr{R}_2$ je obrazom $\mathscr{R}_1$ pri zobrazení f alebo g.

1. Dokážte, že S je ekvivalencia.

2. Určte, koľko rôznych tried ekvivalentných relácií vzhľadom na S existuje na množine $\boldsymbol{R}$.

Řešení. 1. Relace S je ekvivalence, neboť je zároveň

I. reflexívní: Každá relace $\mathcal{R} \in \boldsymbol{R}$ je svým obrazem v (identickém) zobrazení f, takže $\mathcal{R}\ S\ \mathcal{R}$.

II. symetrická: Každé ze zobrazení f a g je inverzní samo k sobě, takže je-li $\mathcal{R}_2$ obrazem $\mathcal{R}_1$ v zobrazení f (popř. g), je také $\mathcal{R}_1$ obrazem $\mathcal{R}_2$ v tomtéž zobrazení. Platí tedy: je-li $\mathcal{R}_1\ S\ \mathcal{R}_2$, pak $\mathcal{R}_2\ S\ \mathcal{R}_1$, pro každé $\mathcal{R}_1 \in \boldsymbol{R}$, $\mathcal{R}_2 \in \boldsymbol{R}_2$.

III. transitivní. Ukažme nejprve, že složením zobrazení f a g v různých pořadích dostaneme opět jedno z těchto zobrazení: je totiž $f \bigcirc f = f$, $f \bigcirc g = g \bigcirc f = g$, $g \bigcirc g = f$. Platí-li nyní $\mathcal{R}_1\ S\ \mathcal{R}_2$ a $\mathcal{R}_2\ S\ \mathcal{R}_3$, platí také $\mathcal{R}_1\ S\ \mathcal{R}_3$, a to pro libovolná $\mathcal{R}_1, \mathcal{R}_2, \mathcal{R}_3$ v $\boldsymbol{R}_3$.

2. Všech prvků množiny $\boldsymbol{R}_3$ je zřejmě $2^4 = 16$. Tuto část úlohy vyřešíme nejjednodušeji tím, že vypíšeme jednotlivé třídy rozkladu do tohoto schématu (v každém řádku je jedna třída):

$$\emptyset\,,$$
$$\{[a,a]\}\,,\quad \{[b,b]\}\,,$$
$$\{[a,b]\}\,,\quad \{[b,a]\}\,,$$
$$\{[a,a]\,,\ [b,b]\}\,,$$
$$\{[a,b]\,,\ [b,a]\}\,,$$
$$\{[a,a]\,,\ [a,b]\}\,,\quad \{[b,a]\,,\ [b,b]\}\,,$$
$$\{[a,a]\,,\ [b,a]\}\,,\quad \{[a,b]\,,\ [b,b]\}\,,$$
$$\{[a,a]\,,\ [a,b]\,,\ [b,a]\}\,,\quad \{[a,b]\,,\ [b,a]\,,\ [b,b]\}\,,$$
$$\{[a,a]\,,\ [a,b]\,,\ [b,b]\}\,,\quad \{[a,a]\,,\ [b,a]\,,\ [b,b]\}\,,$$
$$\{[a,a]\,,\ [a,b]\,,\ [b,a]\,,\ [b,b]\}\,.$$

Závěr. Na množině $\boldsymbol{R}$ je celkem 10 tříd navzájem ekvivalentních prvků.

B — I — 3

Určete parametr a tak, aby rovnice

$$a \,.\, \mathrm{sign}\,(x - 1) - 2x = \mathrm{sign}\,(x^2 + 2x - 3) \qquad (1)$$

měla pro neznámou x právě čtyři řešení.
(Poznámka: Funkce $x \mapsto \mathrm{sign}\, x$ je definována v textu 1. přípravné úlohy I. kola kategorie B.)

Řešení. Úpravou (1) dostaneme

$$a\, \mathrm{sign}\,(x - 1) - 2x = \mathrm{sign}\,(x - 1)\,(x + 3)\,. \qquad (2)$$

Body (viz obr. 11) $x_1 = -3$, $x_2 = 1$ rozloží množinu reálných čísel na pět disjunktních podmnožin $\mathbf{M}_1$, $\mathbf{M}_2$, $\mathbf{M}_3$, $\mathbf{M}_4$, $\mathbf{M}_5$. V každé z nich budeme hledat kořeny (1):

1. $\mathbf{M}_1 = \{x \in \mathbf{R};\, x < -3\}$; pro tato x má (2) tvar $-a - 2x = 1$, odkud $x = -\frac{1}{2}(a + 1)$. Číslo x bude kořenem, bude-li $-\frac{1}{2}(a + 1) < -3$, tj. $a > 5$.
2. $\mathbf{M}_2 = \{-3\}$; pak v $\mathbf{M}_2$ je kořen pro $-a + 6 = 0$, tj. $a = 6$.
3. $\mathbf{M}_3 = \{x \in \mathbf{R};\, -3 < x < 1\}$; pak (2) má tvar $-a - 2x = -1$, tj. $x = -\frac{1}{2}(a - 1)$. V $\mathbf{M}_3$ tedy bude (a to jediný) kořen, právě když $-3 < -\frac{1}{2}(a - 1) < 7$, tj. pro $-1 < a < 7$.

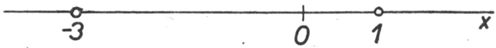

Obr. 11

4. $\mathbf{M}_4 = \{1\}$; (2) přejde v $a . 0 - 2 = 0$, což nelze splnit. V $\mathbf{M}_4$ proto není nikdy kořen.

5. $\mathbf{M}_5 = \{x \in \mathbf{R};\ x > 1\}$; (2) má pak tvar $a - 2x = 1$, tj. $x = \frac{1}{2}(a - 1)$. V $\mathbf{M}_5$ je tedy (jediný) kořen, právě když $\frac{1}{2}(a - 1) > 1$, tj. $a > 3$.

Má proto daná rovnice pro parametr a čtyři kořeny tehdy a jen tehdy, je-li zároveň splněno $a > 5$, $a = 6$, $-1 < a < 7$, $a > 3$. To nastane v jediném případě $a = 6$. Kořeny jsou pak čísla $-3{,}5$; -3; $-2{,}5$; $2{,}5$.

B — I — 4

V trojúhelníku **T** je dán bod P. Nechť **T**′ je trojúhelník vzniklý z **T** posunutím o vektor **v**, nechť r, popř. r'

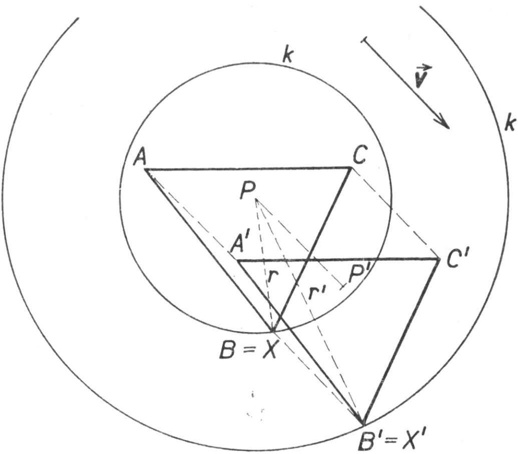

Obr. 12

je poloměr nejmenšího kruhu se středem v P, v němž je obsažen trojúhelník **T**, popř. **T**′.

Dokažte, že platí

$$r \leqq 2r' ,$$

a najděte příklad, kdy nastane rovnost.

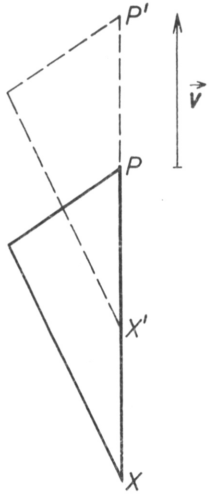

Obr. 13

Řešení (obr. 12). Nechť $\mathbf{T} = ABC$, $\mathbf{T}' = A'B'C'$. Označme P' obraz bodu P v uvedeném posunutí. Protože $P \in \mathbf{T}$, je $P' \in \mathbf{T}'$, takže $|\mathbf{v}| = |PP'| \leqq r'$. Podle definice r existuje v **T** bod X takový, že $|PX| = r$. Proto platí, je-li X' obraz bodu X, $r - |\mathbf{v}| = |PX| - |XX'| \leqq \leqq |PX'| \leqq r'$.

Z obou nerovností $|\mathbf{v}| \leqq r'$ a $r - |\mathbf{v}| \leqq r'$ plyne

$$r = (r - |\mathbf{v}|) + |\mathbf{v}| \leqq r' + r' = 2r' ,$$

jak jsme měli dokázat.

Příklad, kdy platí $r = 2r'$, je na obr. 13.

B — I — 5

Na stranách rovnostranného trojúhelníka ABC jsou dány body C_1, C_2 na AB, A_1, A_2 na BC a B_1, B_2 na AC tak, že strany jsou jimi rozděleny na tři shodné úsečky. Příčky AA_i, BB_i, CC_i ($i = 1, 2$) rozdělují trojúhelník na mnohoúhelníky. Vypočtěte, jakou částí obsahu trojúhelníka je obsah toho šestiúhelníka rozkladu, ve kterém leží střed trojúhelníka.

Řešení. Nejprve dokážeme pomocnou větu: Nechť ABC (obr. 14) je trojúhelník, E vnitřní bod jeho strany

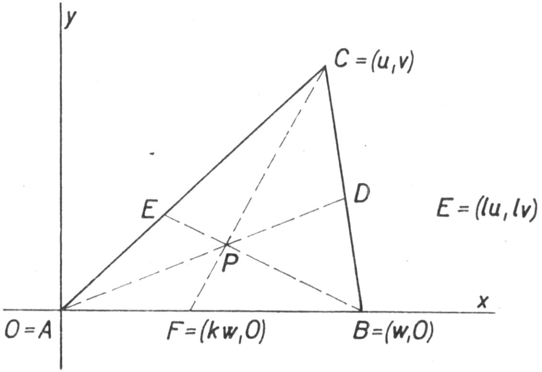

Obr. 14

AC, F vnitřní bod jeho strany AB, P průsečík přímek BE a CF. Je-li $k = \dfrac{|AF|}{|AB|}$, $e = \dfrac{|AF|}{|AC|}$, pak platí

$$|PF| = \frac{e(1 - k)}{1 - ke}|FC|, \tag{1}$$

$$|AP| = \frac{k + e - 2ke}{1 - ke}|AD|, \tag{2}$$

kde D je průsečík přímky AP s přímkou BC.

Důkaz lze provést např. užitím analytické geometrie. V rovině trojúhelníka zvolíme ortonormální soustavu tak, že počátek je v bodě A, kladná osa x je v polopřímce AB a bod C má kladnou druhou souřadnici: $A = (0, 0)$, $B = (w, 0)$, $C = (u, v)$, $w > 0$, $v > 0$. Pak $= E\,(eu, ev)$, $F = (kw, 0)$. Po snadném výpočtu najdeme souřadnice bodů P a D:

$$P = \left(\frac{eu + kw - ke(u + w)}{1 - ke}, \frac{e(1 - k)}{1 - ke}v\right),$$

$$D = \left(\frac{eu + kw - ke(u + w)}{k + e - 2ke}, \frac{e(1 - k)}{k + e - 2ke}v\right).$$

(Protože $k + e - 2ke = e(1 - k) + k(1 - e)$, je jmenovatel kladný. Porovnáním druhých souřadnic bodů P a C dostaneme (1), porovnáním druhých souřadnic bodů P a D dostaneme (2).

Vlastní řešení provedeme v označení z obr. 15. Úsečky AA_i, BB_i, CC_i, $i = 1, 2$ rozdělí daný rovnostranný trojúhelník na mnohoúhelníky pěti druhů: $\mathbf{M}_1$, $\mathbf{M}_2$, $\mathbf{M}_3$,

$\mathbf{M}_4$, $\mathbf{M}_5$. Poměry obsahů $\mathbf{M}_i$ a obsahu P trojúhelníka ABC označíme x_i, $i = 1, 2, 3, 4, 5$, takže hledaný obsah šestiúhelníka bude x_5P. O číslech $x_1, \ldots, x_5$ platí vztahy:

$$3x_1 + x_2 + x_3 + x_4 = \tfrac{1}{3} \qquad (3)$$

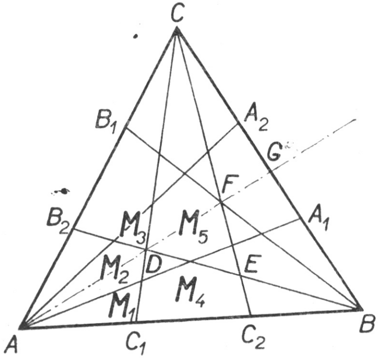

Obr. 15

(z obsahu $\triangle ACC_1$);

$$x_2 + 4x_3 + x_4 + x_5 = \tfrac{1}{3} \qquad (4)$$

(z obsahu $\triangle CC_1C_2$);

$$2x_1 + x_2 = \tfrac{1}{6} \qquad (5)$$

(z obsahu čtyřúhelníka AC_1DB_1,

neboť $|AD| = \frac{1}{2}|AG|$ podle (2) pro $k = e = \frac{1}{3}$,

$|B_1C_1| = \frac{1}{3}\,|BC|$ a $AD \perp B_1C_1$);

$$x_1 = \tfrac{1}{21} \qquad (6)$$

(neboť $|EC_2| = \frac{1}{7}|CC_2|$ podle (1) pro $k = \frac{2}{3}$, $e = \frac{1}{3}$, takže obsah $\triangle EBC_2$ je sedmina obsahu $\triangle C_2BC$);

$$2x_1 + x_4 = \frac{1}{5} \tag{7}$$

(z $\triangle BFC$, neboť $|FG| = \frac{1}{5}|AG|$ podle (2) pro $k = e = \frac{2}{3}$).

Z rovnic (3)—(7) plyne postupně $x_1 = \frac{1}{21}$, $x_2 = \frac{1}{14}$, $x_4 = \frac{11}{105}$, $x_3 = \frac{1}{70}$, $x_5 = \frac{1}{10}$.

Závěr. Obsah šestiúhelníka je desetina obsahu trojúhelníka.

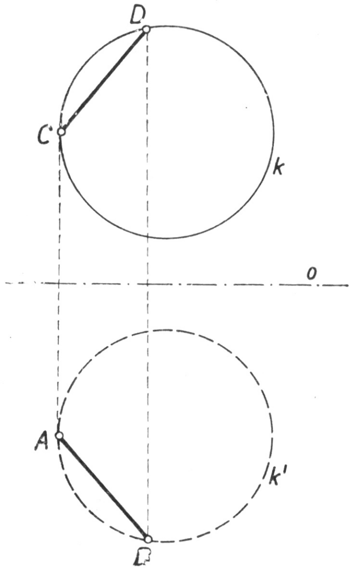

Obr. 16

B — I — 6

V rovině jsou dány dva body A, B a kružnice k. Sestrojte na kružnici k body C a D tak, aby body A, B, C, D byly vrcholy rovnoramenného lichoběžníka s rameny AB a CD.

Řešení (obr. 16). Nechť C, D jsou body splňující podmínky, nechť o je osa souměrnosti příslušného lichoběžníka. Kružnice k' souměrná ke k podle osy o prochází body A a B a je shodná s k.

Z tohoto rozboru vyplývá konstrukce. Sestrojíme kružnici k' shodnou s k a procházející body A a B. Každá osová souměrnost, která převádí k' v k, převede body A a B v body C a D vyhovující podmínkám úlohy, pokud úsečky AB a CD nejsou rovnoběžné a nemají společný bod. Podmínkou řešitelnosti ovšem je, aby průměr kružnice k byl větší nebo roven vzdálenosti bodů A a B. Je-li větší, jsou dvě kružnice k' procházející body A a B. Úloha může mít nekonečně mnoho řešení (je-li k shodná s některou z kružnic k'), nebo dvě řešení, jedno nebo žádné řešení.

KATEGORIE C

C — I — 1

Pro každé reálné číslo $a > 1$ platí

$$\sqrt{a-1} + \sqrt{a+1} < 2\sqrt{a}\,.$$

Dokažte.

Řešení: Protože pro kladná čísla c, d platí $c < d$ právě tehdy, když je $c^2 < d^2$, je dokazovaná nerovnost ekvivalentní s nerovností

$$(\sqrt{a-1} + \sqrt{a+1})^2 < 4a\,,$$

kterou můžeme upravit na ekvivalentní nerovnost

$$\sqrt{a^2-1} < a\,.$$

Tato nerovnost je zřejmě splněna pro všechna $a > 1$, protože $0 < a^2 - 1 < a^2$, a proto $\sqrt{a^2-1} < \sqrt{a^2} = a$.

C — I — 2

Určete všechna reálná čísla a, pro která se zlomek

$$\frac{a+2}{a^2+1}$$

rovná přirozenému číslu.

Řešení. Předpokládejme, že pro reálné číslo a se daný zlomek rovná přirozenému číslu n. Pak je $na^2 - a + n - 2 = 0$, číslo a je proto řešením kvadratické rovnice

$$nx^2 - x + n - 2 = 0\,,$$

která musí mít tudíž nezáporný diskriminant, tj. pro n musí platit $1 - 4n(n-2) \geqq 0$. Tuto nerovnost upravíme na tvar

$$(2n-2)^2 \leqq 5\,,$$

odkud plyne, že $2n - 2$ se může rovnat pouze 0 nebo 2, protože je to číslo sudé. Číslo n se proto rovná buď jedné, nebo dvěma. Je-li $n = 1$, musí a splňovat rovnici

$$a^2 - a - 1 = 0,$$

tedy $$a = \frac{1 + \sqrt{5}}{2} \quad \text{nebo} \quad a = \frac{1 - \sqrt{5}}{2},$$

je-li $n = 2$, musí a splňovat rovnici $2a^2 - a = 0$, tedy $a = 0$ nebo $a = \frac{1}{2}$. Obráceně se snadno ověří, že daný zlomek se rovná jedné nebo dvěma, jestliže za a dosadíme jednu z čtyř vypočtených hodnot $\frac{1 + \sqrt{5}}{2}$, $\frac{1 - \sqrt{5}}{2}$, 0, $\frac{1}{2}$.

C — I — 3

Z cifer „nula, jedna" je utvořena posloupnost

$$10100100010000 \ldots;$$

za n-tou jedničkou stojí n nul ($n = 1, 2, 3, \ldots$). Kolik jedniček stojí na prvním miliónu míst této posloupnosti? Na kolikátém místě stojí poslední z nich?

Řešení. Uvažujme začátek dané posloupnosti až po n-tou jedničku a za ní stojící nuly, kterých je právě n. Označme a_n počet cifer v tomto konečném úseku dané posloupnosti, ve kterém je n jedniček a $1 + 2 + 3 + \ldots + n$ nul. Platí proto

$$a_n = n + \tfrac{1}{2}n(n + 1) = \tfrac{1}{2}n(n + 3),$$

tj. $a_1 = 2$, $a_2 = 5$, $a_3 = 9$, atd. Položme ještě $a_0 = 0$. Je-li p počet jedniček stojících na prvních k místech dané posloupnosti, pak je k-tá cifra buď p-tou jedničkou, nebo je některou z p nul, stojících za p-tou jedničkou. Musí tedy platit

$$a_{p-1} < k \leqq a_p$$

a číslo p je těmito nerovnostmi jednoznačně určeno číslem k. V našem případě je $k = 10^6$, hledaný počet p jedniček dostaneme z nerovností

$$\tfrac{1}{2}(p - 1)(p + 2) < 10^6 \leqq \tfrac{1}{2}p(p + 3)\,,$$

které upravíme na tvar

$$(p + \tfrac{1}{2})^2 < 2\,000\,002{,}25 \leqq (p + \tfrac{3}{2})^2.$$

Pomocí tabulek nebo kapesního kalkulátoru určíme druhou odmocninu r z čísla 2 000 002,25. Stačí zjistit, že leží mezi hodnotami 1414,2 a 1414,3. Pro p máme pak nerovnosti

$$p + 0{,}5 < r < 1414{,}3\,, \quad 1414{,}2 < r \leqq p + 1{,}5\,,$$

tedy $1412{,}7 < p < 1413{,}8$, a protože p je číslo přirozené, je $p = 1413$. To je počet jedniček, stojících v dané posloupnosti nejvýše na milióntém místě. Poslední z nich stojí na místě s pořadovým číslem $a_{p-1} + 1 = 998\,991$.

C — I — 4

Je dán čtverec $ABCD$. Označme E střed strany CD a k kružnici o středu A a poloměru AC. Určete všechny body $X \in k$ takové, že trojúhelníky XDE a XBC mají obsahy sobě rovné.

Řešení. Trojúhelníky XDE a XBC mají právě tehdy rovné obsahy, když vzdálenost bodu X od přímky DE je nenulová a dvakrát větší než vzdálenost bodu X od přímky BC.

Dále platí: Má-li bod X popsanou vlastnost, má tuto vlastnost každý bod přímky CX různý od bodu C. To plyne z podobnosti trojúhelníků. Stejně tak je vidět, že na přímce CX lze zvolit bod Y tak, že jeho vzdálenost od přímky BC je rovna jedné a jeho vzdálenost od přímky CD je rovna dvěma (obr. 17.) Takové body Y jsou čtyři, dostaneme je jako průsečíky dvou rovnoběžek s přímkou BC ve vzdálenosti jedna od přímky BC

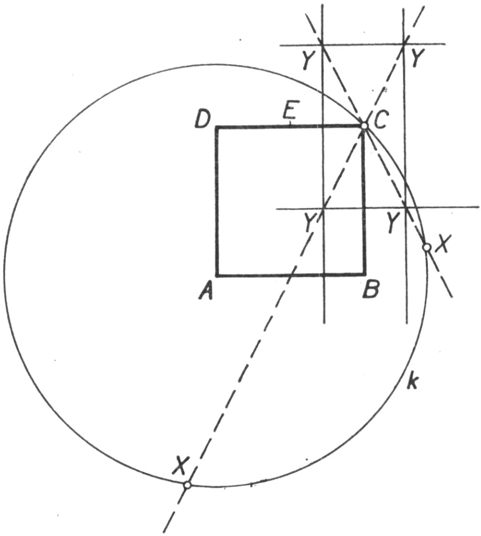

Obr. 17

s dvěma rovnoběžkami s přímkou CD, vedených ve vzdálenosti dvě od této přímky. Spojíme-li tyto čtyři body s bodem C, dostaneme dvě různoběžky a právě všechny body X těchto dvou různoběžek (kromě bodu C) mají výše popsanou vlastnost.

K vyřešení naší úlohy stačí určit průsečíky obdržených dvou různoběžek s kružnicí k. Žádná z těchto přímek není tečnou kružnice k v bodě C, protože každý bod této tečny má od přímek BC, CD stejné vzdálenosti. Protíná proto každá z uvažovaných různoběžek kružnici k v bodě C a v jednom dalším bodě. Úloha má tedy dvě řešení.

C — I — 5

Určete množinu středů všech čtverců, jejichž všechny strany leží na stěnách dané krychle.

Řešení. Nechť všechny strany čtverce $ABCD$ leží na stěnách dané krychle. Leží-li celý čtverec v jedné stěně krychle, leží v ní i střed čtverce. Ten je pak nutně vnitřním bodem stěny, neleží na žádné hraně krychle. Obráceně je každý vnitřní bod každé stěny krychle středem nějakého čtverce ležícího v té stěně. V dalším vyloučíme tento výjimečný případ. Nechť tedy čtverec $ABCD$ neleží v žádné stěně krychle. Pak leží všechny jeho vrcholy na hranách krychle — kdyby byl například bod A vnitřním bodem některé stěny, musely by v ní ležet strany AB i AD čtverce, a tudíž celý čtverec. Mohou nastat tyto dva případy:

1. Strana AB je rovnoběžná s některou hranou krychle.

Strana čtverce je pak rovna délce hrany krychle, strana CD leží buď v protější stěně k stěně, ve které leží strana AB, nebo ve stěně sousední podle toho, je-li rovina čtverce rovnoběžná s některou stěnou krychle či nikoli.

2. strana AB není rovnoběžná se žádnou hranou krychle, pak musí strana BC čtverce ležet ve stěně sousední k stěně, v níž leží strana AB, a protože jsou strany AB, BC kolmé, musí být strana BC rovnoběžná s hranou krychle, a sice s tou hranou, která je kolmá k stěně, v níž leží strana AB. Tím je tento případ převeden na případ předcházející. Vždy je některá strana čtverce rovnoběžná s některou hranou krychle. Strana čtverce je rovna v každém případě délce hrany krychle.

Je-li rovina čtverce $ABCD$ rovnoběžná s některou stěnou krychle, leží střed čtverce na spojnici středů těch stěn krychle, se kterými je rovina čtverce rovnoběžná. Obráceně je každý bod úsečky spojující středy protilehlých rovnoběžných stěn krychle středem čtverce, ve kterém protíná krychli rovina rovnoběžná se stěnami krychle, jejichž středy tvoří zvolenou spojnici.

Není-li rovina čtverce rovnoběžná s žádnou stěnou krychle, nýbrž je pouze rovnoběžná s některou hranou KL dané krychle, leží střed S čtverce $ABCD$ v rovině ϱ souměrnosti hrany KL (obr. 18). Rovina ϱ protne krychli ve čtverci $\mathbf{Q}$. Označme ještě U, V průsečíky čtverce $\mathbf{Q}$ s obvodem čtverce $ABCD$ a R ten vrchol čtverce $\mathbf{Q}$, pro který je trojúhelník URV pravoúhlý. Je pak $|SU| = |SV| = \frac{1}{2}a$, kde a je délka hrany krychle. Protože je trojúhelník pravoúhlý a bod S středem jeho přepony, je také $|RS| = \frac{1}{2}a$. Bod S leží tedy nutně na té čtvrtkružnici v rovině ϱ o středu R a poloměru $\frac{1}{2}a$, která je částí krychle. Obráceně lze ke každému bodu S této čtvrtkružnice sestrojit body U, V tak, aby ležely v rovině ϱ a současně na stěnách krychle a aby bod S byl středem úsečky UV a $|SU| = |SV| = \frac{1}{2}a$. K bodům

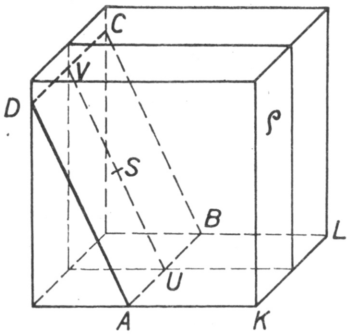

Obr. 18

U, V se pak snadno sestrojí čtverec $ABCD$, jehož strany leží na stěnách krychle a jehož středem je bod S.

Množina středů všech čtverců, jejichž všechny strany leží ve stěnách dané krychle, je tudíž sjednocením těchto tří množin:

a) množiny všech vnitřních bodů všech stěn krychle,

b) množiny všech bodů na třech úsečkách spojujících středy protilehlých stěn krychle,

c) množiny všech bodů dvanácti čtvrtkružnic se středy v středech hran dané krychle, jejichž přesný popis je uveden výše.

Jsou dány tři různé body A, B, C, které neleží v přímce. V rovině ABC určete všechny takové body M, pro které kružnice opsané trojúhelníkům $\triangle ABM$, $\triangle BCM$, $\triangle CAM$ jsou shodné.

Řešení. Označme středy kružnic opsaných trojúhelníkům ABM, BCM, CAM postupně S_1, S_2, S_3. Pak platí $|S_1A| = |S_1B| = |S_1M| = |S_2B| = |S_2C| = |S_2M| = |S_3C| = |S_3A| = |S_3M|$. Bod M musí být různý od bodů A, B, C a z rovností $|S_1M| = |S_2M| = |S_1B| = |S_2B|$ plyne, že buď $S_1 = S_2$, nebo že S_1MS_2B je kosočtverec. Je-li $S_1 = S_2$, splývají kružnice opsané trojúhelníkům ABM, BCM s kružnicí opsanou trojúhelníku ABC a bod M je jejím bodem. Ve druhém případě je nejen S_1MS_2B, ale též S_2MS_3C a S_3MS_1A kosočtverec. První dva mají společnou stranu MS_2, a proto tvoří zbývající vrcholy obou kosočtverců rovnoběžník, v našem případě je to rovnoběžník S_1BCS_3. Odtud plyne, že přímky S_1S_3 a BC jsou rovnoběžné, a protože přímky AM, S_1S_3 jsou kolmé (úhlopříčky kosočtverce jsou na sebe kolmé), jsou kolmé i přímky AM a BC. Leží tedy bod M na výšce trojúhelníka ABC, která prochází bodem A. Stejně bychom dokázali, že bod M leží též na zbývajících výškách trojúhelníka ABC, neboli že je průsečíkem výšek trojúhelníka ABC. Tím jsme dokázali: jsou-li poloměry kružnic opsaných trojúhelníkům ABM, BCM, CAM stejné, pak je bod M buď průsečíkem výšek v trojúhelníku ABC, nebo je bod M libovolný bod kružnice opsané trojúhelníku ABC, různý od bodů A, B, C.

Obráceně, nechť je M libovolný bod kružnice opsané trojúhelníku ABC, různý od bodů A, B, C. Pak kružnice opsané trojúhelníkům ABM, BCM, CAM splývají všechny s kružnicí opsanou trojúhelníku ABC, a mají tudíž stejný poloměr. Nechť je teď bod M průsečíkem výšek trojúhelníka ABC, který nemůže být pravoúhlý, protože podle předpokladu jeho průsečík výšek M nesplývá s žádným jeho vrcholem. Kružnice k_2 a k_3 opsané trojúhelníkům BCM a CAM mají společnou tětivu CM, které přísluší v kružnici k_2 obvodový úhel $\sphericalangle CBM$ a v kružnici k_3 obvodový úhel $\sphericalangle CAM$. Přitom je $CA \perp BM$, $AM \perp CB$ a proto jsou úhly $\sphericalangle CBM$, $\sphericalangle CAM$ stejné. Odpovídají tedy společné tětivě CM kružnic k_2, k_3 stejně velké obvodové úhly a proto mají kružnice k_2, k_3 stejně velké poloměry. K témuž výsledku bychom došli i v případě kružnic k_3 a k_1, kde k_1 je kružnice opsaná trojúhelníku ABM. Můžeme tedy shrnout: množinou všech bodů M, pro které mají kružnice opsané trojúhelníkům ABM, BCM, CAM stejné poloměry, je množina bodů kružnice opsané trojúhelníku ABC a průsečík výšek trojúhelníku ABC s výjimkou bodů A, B, C.

KATEGORIE Z

Z — I — 1

Zjistěte, zda mezi čísly

10001, 100001, 1000001, ...

(první a poslední číslice je 1, ostatní jsou vesměs nuly) jsou násobky čísla 1001. Jsou-li taková čísla, najděte nejmenší z nich.

Řešení. Uvědomíme si rozklad čísla 1001 v prvočinitele.

$$1001 = 7 . 11 . 13 \tag{1}$$

Dále sestavíme tabulku zbytků při dělení mocnin deseti čísly 7, 11 a 13; označíme z_7, z_{11}, z_{13} zbytek při dělení čísla 10^n číslem 7, 11, 13:

exponent n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	...
z_7	3	2	6	4	5	1	3	2	6	4	5	1	3	...
z_{11}		1	10	1	10	1	10	1	10	1	10	1	10	...
z_{13}		9	12	3	4	1	10	9	12	3	4	1	10	...

Číslo $10^n + 1$ má zbytek o 1 větší než číslo 10^n. Hledáme *první* takový případ, kdy zbytky budou 0, 0, 0 neboli 7, 11, 13, neboť v tomto případě dostaneme první číslo tvaru $10^n + 1$ $(n > 3)$, dělitelné číslem 1001. Tento první případ je v zarámovaném sloupci, kdy číslo $10^n + 1$ dává zbytky $6 + 1 = 7$, $10 + 1 = 11$, $12 + 1 = 13$. Příslušné n je 9, hledané číslo 1 000 000 001.

Z — I — 2

Z místa A vyjely současně po téže trase dva nákladní vozy: první jel průměrnou rychlostí 40 km/h, druhý 50 km/h. Po jisté době vyrazilo za nimi osobní auto jedoucí průměrnou rychlostí 70 km/h. Nejprve předjelo pomalejší vůz, půl hodiny potom předjelo rychlejší vůz. Oč později vyjelo z místa A osobní auto než oba nákladní vozy?

Řešení. Označíme 0 hod. okamžik, kdy vyrazí na cestu oba nákladní vozy N_1, N_2, x (v hod.) okamžik, kdy vyrazí osobní vůz V, y (v hod.) okamžik, kdy V předjíždí pomalejší vůz N_1, $y + \frac{1}{2}$ (v hod.) okamžik, kdy V předjíždí rychlejší nákladní vůz N_2. Tabulka udává v km vzdálenosti od výchozího místa A, které každý z vozů urazil v daném okamžiku.

Čas	N_1	N_2	V
0	0	0	0
x	$40\,x$	$50\,x$	0
y	$\boxed{40\,y}$	$50\,y$	$\boxed{70(y - x)}$
$y + \dfrac{1}{2}$	$40\left(y + \dfrac{1}{2}\right)$	$\boxed{50\left(y + \dfrac{1}{2}\right)}$	$\boxed{70\left(y - x + \dfrac{1}{2}\right)}$

Podle podmínek úlohy (předjíždění) jsou si rovny údaje v orámovaných polích téhož řádku, tj.

$$\begin{aligned} 40\,y &= 70(y - x) \\ 50\,(y + \tfrac{1}{2}) &= 70(y - x + \tfrac{1}{2})\,. \end{aligned} \tag{1}$$

Po jednoduchých úpravách přejde soustava (1) v soustavu

$$3y = 7x\,, \quad 2y = 7x - 1\,. \tag{2}$$

Z (2) vyloučíme neznámou y (text úlohy žádá výpočet x); vyjde $x = \frac{3}{7}$ (hod.), tj. $x \doteq 26$ minut. Z (2) dostaneme $y = 1$ (hod.).

Algebraicky „jednodušší" by byla soustava, kdybychom zvolili neznámé y, $y - x = z$ (doba jízdy vozu V až do předjíždění N_1). Příslušná soustava by zněla

$$4y = 7z\,, \quad 5y = 7z + 1\,.$$

Odtud dostaneme $y = 1$, $z = \frac{4}{7}$ a $x = y - z = \frac{3}{7}$ jako dříve.

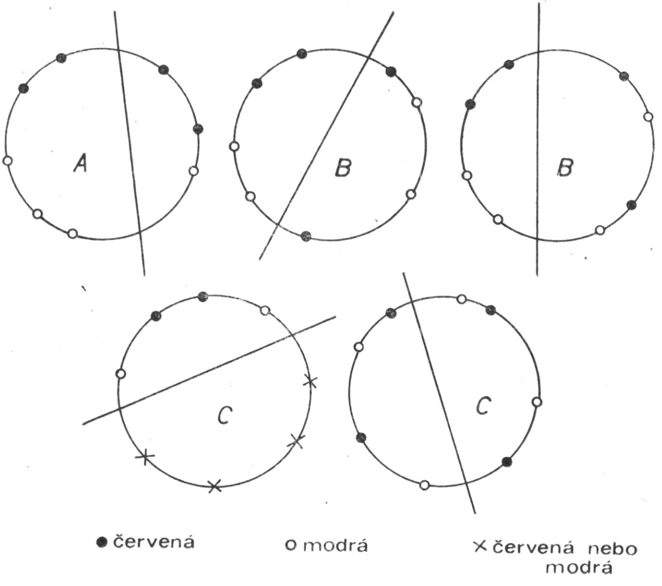

Obr. 19

Z — I — 3

Na kružnici k leží 8 různých bodů, z nichž jsou 4 červené a 4 modré. Zjistěte, zda lze vždy sestrojit takovou přímku p, že uvnitř opačných polorovin s hraniční přímkou p leží po 2 červených a po 2 modrých bodech.

Řešení. Úloha vyžaduje systematický výčet všech možností (dichotomické třídění) a experimentální zjištění existence přímky p v každém případě.

Třídění můžeme zaznamenat do schématu zvaného *strom:*

A	existuje aspoň jedna čtveřice stejnobarevných „sousedů"	neexistuje žádná čtveřice stejnobarevných „sousedů"	
B	existuje aspoň jedna trojice stejnobarevných „sousedů"	neexistuje žádná trojice stejnobarevných „sousedů"	
C	existuje aspoň jedna dvojice stejnobarevných „sousedů"	neexistuje žádná dvojice stejnobarevných „sousedů"	D

Zakreslíme koncové případy A, B, C, D; (obr. 19 ● značí červené body, ○ modré).

V případě B jsou dvě možnosti, naznačené na obr. 19

V případě C musí být sousedi dvou červených dva modré; na uspořádání zbývajících čtyř nezáleží.

Na obr. 19 jsou už také naznačeny polohy přímky p.

Z — I — 4

V trojúhelníku ABC sestrojte těžnici t_c procházející vrcholem C, její střed označte D. Přímka AD a těžnice

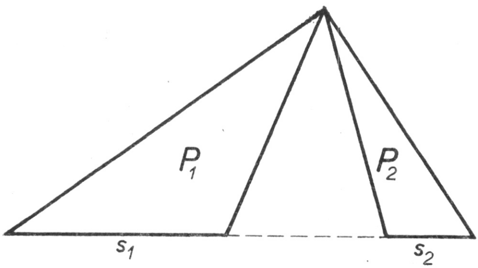

Obr. 20

t_c rozdělí trojúhelník na tři trojúhelníky a čtyřúhelník. Vyjádřete obsahy těchto čtyř obrazců pomocí obsahu daného trojúhelníka.

Řešení. Řešení úlohy Z-I-4 se opírá v podstatě o větu **V**, že poměr obsahů P_1, P_2 dvou trojúhelníků se společným vrcholem, jejichž protější strany s_1, s_2 leží v téže přímce, je $\frac{s_1}{s_2}$ (obr. 20). Platí tedy $\frac{s_1}{s_2} = \frac{P_1}{P_2}$.

Úlohu rozřešíme za pomoci obr. 21. Podle textu úlohy máme vyjádřit pomocí obsahu P trojúhelníku ABC tyto obsahy:

$$P_1, P_2, P_3 \quad \text{a} \quad P_4 + P_5 .$$

Podle věty **V** je $P(\triangle AEC) + P(\triangle BEC) = P$, $P(\triangle AEC) = P(\triangle BEC) = \dfrac{P}{2}$. Podle téže věty **V** je

$$P(\triangle ADE) + P(\triangle ACD) = \frac{P}{2},$$

$$P(\triangle ADE) = P(\triangle ACD) = \frac{P}{4}.$$

Je tedy

$$P_1 = P_2 = \tfrac{1}{4}P \ \text{ a zároveň } \ P_1 + P_2 = P_3 + P_4 + P_5 \tag{1}$$

Použijeme-li věty **V** na $\triangle ABF$, dostaneme

$$P_2 + P_4 = P_5 ; \tag{2}$$

Použijeme-li věty **V** na $\triangle CEF$, dostaneme

$$P_3 = P_4. \tag{3}$$

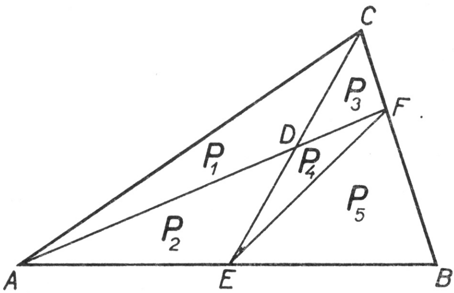

Obr. 21

Z (1), (2), (3) vyjde

$$P_1 = P_2 = \tfrac{1}{4}P\,, \quad P_3 = P_4 = \tfrac{1}{12}P\,, \quad P_5 = \tfrac{1}{3}P\,.$$

Specielně obsah čtyřúhelníka $BEDF$ je $\dfrac{P}{12} + \dfrac{P}{3} = \dfrac{5}{12}\,P$.